

Crisi actual i Quart Món

Jordi Roglà de Leuw

Director de Càritas Diocesana de Barcelona

Novembre del 2008

La justícia social, el cristià i la labor de Càritas

Estem en una situació de crisi, quina crisi i per a qui? En parlarem més endavant, però abans cal afirmar que aquesta s'ha degut a la primàcia d'uns valors negatius: la supèrbia, l'avarícia, l'opulència i la prepotència. Davant aquests valors, nosaltres, com a comunitat cristiana, hem de propugnar altres valors i posar-los en relleu: la fraternitat, l'esforç, la integritat, el rigor, la solidaritat i, sobretot, l'amor.

A nosaltres, els creients, ens guia el desig de justícia, una justícia social que emana de la nostra fe en Jesucrist. Perquè volem un món més humà, reclamem una nova dinàmica, una nova consciència ètica universal.

Aquesta és la premissa que guia Càritas. Càritas és l'expressió de l'amor preferencial de la comunitat cristiana pels pobres. Càritas és el servei, la diaconia de la caritat de l'Església. Així, doncs, és la mateixa Església, no una part o una organització de l'Església, que de manera organitzada posa tota la seva il·lusió, voluntat i afany en l'assoliment dels valors del Regne de Déu.

Càritas vol dir «amor». Un concepte que deriva del vocable grec *agape*, expressió característica per a la concepció bíblica de l'amor. Com afirma Benet XVI en l'encíclica *Deus caritas est*: «En oposició a l'amor indeterminat i encara a la recerca, aquest vocable expressa l'experiència de l'amor que ara ha esdevingut veritablement descobriment de l'altre, superant el caràcter egoista que predominava en la

fase anterior», la de l'*eros*. Per tant, l'*agape* representa l'anhel del bé de l'estimat, de l'altre, esdevé renúncia i és un amor que està disposat al sacrifici pel proïsme i el busca.

La tasca social de Càritas s'entén des d'aquesta dimensió: l'estimació al proïsme, sobretot d'una manera preferencial per als més desemparats, amb un enfocament clar cap a la promoció personal, fugint de la beneficència per la beneficència. Qualsevol obra o servei de Càritas ha de ser expressió de l'amor de la comunitat i ha de servir per a animar la caritat de la comunitat cristiana de la qual sorgeix.

En el document *Reflexió sobre la identitat de Càritas* es precisa que si «la mística de Càritas intenta unir vida en l'Esperit i actitud davant la pobresa [... això] exigeix que el nostre ésser de Càritas no s'entengui només com a deure, treball i ocupació; sinó que sigui carisma, servei i estil de vida. La identitat de Càritas no prové del món organitzat de les tasques i funcions, sinó de l'afecció personal i comunitària que produeix en les nostres vides la irrupció de les persones pobres».

Enguany a Càritas hem iniciat una nova campanya institucional que té per lema «Una societat amb valors és una societat amb futur». Així ho creiem i fonamentem la nostra actuació en els principis i valors permanents de la Doctrina Social de l'Església, que remarca el valor de la persona i la seva dignitat com a fill de Déu, tenint els drets humans com a expressió social de la dignitat humana; que fa una opció preferencial per les persones pobres; que opta per una societat oberta que basa la relació amb la persona en la sociabilitat i en la participació social; que vol un marc d'un ordre polític que tingui com a objectiu prioritari el bé comú i on les persones tinguin prioritat sobre les estructures; on la solidaritat i la subsidiarietat regulin la vida social i on els béns tinguin un destí universal.

Creiem en la justícia social i, com es remarca en l'encíclica *Deus caritas est*: «La justícia és l'objecte i, per tant, també la mesura intrínseca de tota política. La política és més que una simple tècnica per a determinar els ordenaments públics: el seu origen i la seva meta estan precisament en la justícia, i aquesta és de natura ètica. Així, doncs, l'Estat es troba inevitablement de fet davant la qüestió de com realitzar la justícia aquí i ara».

Càritas és l'expressió de l'amor preferencial de la comunitat cristiana pels pobres. [...] Així, doncs, és la mateixa Església, no una part o una organització de l'Església, que de manera organitzada posa tota la seva illusió, voluntat i afany en l'assoliment dels valors del Regne de Déu.

I val la pena citar, encara, dos textos més de l'encíclica de Benet XVI: «L'Església no pot ni ha d'escometre per compte propi l'empresa política de realitzar la societat més justa possible. No pot ni ha de substituir l'Estat. Però tampoc no pot ni ha de quedar-se al marge de la lluita per la justícia». En aquest sentit treballem des de Càritas, però tenint en compte que «l'amor —*caritas*— sempre serà necessari, fins i tot en la societat més justa. No hi ha ordre estatal, per just que sigui, que faci superflu el servei de l'amor», essència mateixa de la nostra institució.

Una crisi addicional

Davant l'actual crisi del sistema financer, ens hauríem de preguntar: Què hi ha de nou en aquesta crisi? Quines conseqüències té i tindrà? Com afectarà les persones més vulnerables? Quines alternatives hi ha des del sistema i quines proposem des de les entitats socials?

La crisi actual no es pot explicar per un sol factor. El sistema és molt complex i tot està interrelacionat. Podem parlar dels tipus d'interès molt baixos, d'una inflació relativament baixa, d'un optimisme creixent ocasionat per catorze anys de creixement econòmic, d'un creixement desmesurat del consum i una retracció de l'estalvi. S'ha perdut molt la consciència d'estalvi, fet que ha suposat un elevat endeutament familiar.

La realitat actual és que els països del Primer Món estem vivint de la contribució al sistema econòmic mundial dels països que estalvien més, molts d'ells països emergents, i que durant anys hem viscut un creixement desaforat de l'especulació financera i ara, en determinades entitats financeres, el problema és la falta de liquiditat.

També cal recordar que, en els últims anys, Europa ha copiat molt el model anglosaxó, molt més liberal, sense tants controls, trencant amb les més elementals —i respectades fins aquell moment— regles de seguretat de l'ortodòxia financera. La menor regulació del sistema financer i la llibertat de moviment de capitals han contribuït notablement a aquesta situació. Per sort, el nostre sistema financer a Espanya és força diferent; el Banc d'Espanya disposa de mesures de control i vigilància més estrictes, i gràcies a això el trasbals del sistema financer en el nostre país no ha estat tan gran com en altres.

La liquiditat gairebé ha desaparegut. Els qui actualment tenen diners, els tenen guardats, esperant veure on hi haurà els valors més segurs per invertir, per tornar-se a beneficiar dels moments de bonança econòmica.

Es veia a venir la crisi? Sí més no, estem vivint un procés esperat. Fa tres anys que hem tingut «avisos»: els dèficits de la balança comercial, la crisi alimentària mundial, la crisi immobiliària que a Càritas ens afecta des de l'octubre de 2007.

La crisi ha posat de manifest la fi d'una ideologia, la neoliberal, la dels *neocón*. S'ha demostrat que el sistema no soluciona per si mateix els seus problemes. Es donava com a dogma de fe que el mercat, l'economia del *laissez-faire*, *laissez-passer* tot ho podia resoldre. Fallàcia. Hem de desterrar aquesta ideologia. El mercat necessita regulació.

Quant durarà aquesta crisi? Tot i la intervenció del govern nord-americà i d'altres d'uropeus, no hi ha cap seguretat sobre una solució immediata. El que és molt clar és que s'han de tornar a implementar sistemes de control de la xarxa financera. Les autoritats tenen els mitjans i, ara per ara, han manifestat la voluntat de resoldre-la. Si és així, tornarà l'estabilitat financera, encara que viurem un creixement més lent.

Pel que fa a l'Estat espanyol, cal recordar que ja vam patir crisis molt greus: la crisi del petroli de 1973 i la crisi dels anys vuitanta amb la desaparició de bona part de la mineria, de la construcció naval i de la siderúrgia, aquesta última a començaments dels noranta. Van ser anys difícils, però ens en vam sortir. Ara, davant de la crisi, la nostra situació hauria de ser millor perquè estem molt més integrats en el món i hem crescut com ningú durant catorze anys. Una altra cosa —de la qual

El que és molt clar és que s'han de tornar a implementar sistemes de control de la xarxa financera. Les autoritats tenen els mitjans i, ara per ara, han manifestat la voluntat de resoldre-la. Si és així, tornarà l'estabilitat financera, encara que viurem un creixement més lent.

parlarem més endavant— és l'ocasió perduda d'avançar en la protecció social de les persones que viuen en la pobresa o en l'exclusió social.

La crisi, per a Càritas, està essent una crisi addicional més, però profunda. Si mentalment ens imaginem un cotxe amb uns retrovisors, què hi veuríem? Doncs, que el vehicle va a una determinada velocitat i que pels miralls es va veient el que queda enrere. Això vol ser una imatge de la nostra societat, que oblida o deixa enrere els que no poden seguir el ritme, els que no tenen la capacitat d'adaptació que el mercat requereix: els perdedors.

Sobta veure com fa uns mesos la FAO, l'agència de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació demanava urgentment 40.000 milions de dòlars per a apaivagar la situació de fam a escala mundial, deguda a l'augment de la pobresa mundial en aproximadament cent milions de persones i... no es van trobar; però ara que la crisi afecta els bancs i trusts, el govern dels Estats Units ha injectat 700.000 milions de dòlars en una operació que, tot i implicar una socialització de les pèrdues de l'economia de mercat, si no s'hagués fet, seria encara pitjor.

A Espanya, l'actual crisi és una crisi addicional a la que ja patia el nostre Estat del benestar, amb moltes pensions i prestacions per sota el llindar de la pobresa que estableix el mateix govern.

El nostre país ha vist catorze anys de desenvolupament econòmic ininterromput. Podem dir que és un país ric. Hem estat presents a la Cimera de Washington del passat mes de novembre i reclamem la nostra aportació com a vuitena potència mundial.

Sí, som un país ric... ric en persones pobres. Així ho posa de manifest el diferencial creixent entre el Producte Interior Brut (PIB) i la

despesa social en els darrers anys.¹ Actualment estem set punts per sota de la mitjana de la Unió Europea pel que fa a la despesa social. Anys de beneficis que no s'han vist reflectits en l'increment percentual de la despesa social. Un 20% de taxa de pobresa permanent durant aquests anys de creixement econòmic. Paradoxal, oi?

En l'Estat espanyol és pobre un de cada cinc ciutadans, un de cada quatre nens, una persona de cada tres més grans de seixanta-cinc anys i una de cada dues persones més grans de seixanta-cinc anys que viuen soles. Però darrere de les xifres, nosaltres volem que es vegin els rostres del patiment i del dolor.

Crisi? Sí, però per als prop d'1,34 milions de pobres que hi ha a Catalunya,² per a tots els qui són *pobres estructurals*, és una crisi addicional a la que ja patien. Per tot això ens reafirmem: a Càritas creiem que estem davant d'una crisi addicional. Això sí, molt forta, tal com constata la tendència d'augment sostingut, des de setembre de 2007, de les persones pobres ateses en la nostra institució.³

Situació de les persones més vulnerables

Com dèiem, en els darrers anys hem tingut un període de fort creixement econòmic, superior al de molts altres països de la Unió Europea. Paradoxalment, durant aquests mateixos anys, des de Càritas hem vist augmentar el risc de pobresa i exclusió. Estem davant d'uns anys perduts. Els alts nivells de creixement registrats, tant en el conjunt de la Unió Europea com en el cas específic de l'Estat espanyol, no han estat suficients per a reduir substancialment les condicions de vulnerabilitat i risc social.

Durant tot el 2007 i molt especialment en el darrer trimestre, ja vam sentir els efectes negatius de l'augment del cost de la vida, de l'atur i de la precarietat que afecten en primer lloc els més vulnerables.

Les persones que arriben a Càritas són, en la seva majoria, famílies amb rendes baixes que no poden arribar a fi de mes, persones que viuen soles, estrangers acabats d'arribar, dones joves soles amb infants al seu càrrec. També s'atenen les situacions de precarietat i soledat de la gent gran i la pobresa extrema de les persones sense llar.

La majoria de les famílies que atensem no poden fer front a les

La FAO [...] demanava urgentment 40.000 milions de dòlars per a apaivagar la situació de fam a escala mundial, deguda a l'augment de la pobresa mundial en aproximadament cent milions de persones i... no es van trobar; però ara que la crisi afecta els bancs i trusts, el govern dels Estats Units ha injectat 700.000 milions de dòlars en una operació que, tot i implicar una socialització de les pèrdues de l'economia de mercat, si no s'hagués fet, seria encara pitjor.

despeses més elementals per a la seva supervivència per la incapacitat de fer front al lloguer, al lloguer, la hipoteca, els rebuts d'aigua, llum i gas; els menjadors i els llibres escolars i les despeses d'activitats extraescolars dels fills, que resten sols al domicili quan els pares estan treballant. Alguns els anomenen «els nois de la clau», ja que porten la clau de casa seva penjada al coll. La crisi ha agreujat aquesta situació i moltes de les persones ateses per Càritas es troben davant d'una situació realment difícil. Per a ells i elles i per a llurs famílies, la crisi és real, important i dramàtica.

A més a més dels «perfiles» de persones ateses dels últims anys, ara hem de parlar de noves situacions: de persones o famílies ateses per Càritas, que fa quatre o cinc anys havien aconseguit una certa estabilitat socioeconòmica, que retornen als nostres punts d'atenció; de l'increment del nombre de famílies catalanes que vénen a demanar ajuda perquè no arriben a final de mes. I de les dones que s'han quedat sense feina a l'estiu en el sector domèstic, o que els han reduït el nombre d'hores; o de dones d'altres cultures —que tradicionalment s'ocupen exclusivament de la llar i dels infants— que ara cerquen feina en quedar-se el marit sense treball en la construcció.

Les dades de Càritas del 2008 reflecteixen aquesta difícil situació: durant l'any 2008 ja hem atès moltes més persones que durant tot l'any passat. Molts serveis de Càritas voregen el col·lapse.

Així, doncs, moltes de les situacions que Càritas atén són l'expressió d'una realitat de pobresa i exclusió, una realitat que dificulta, i fins i tot nega, el dret de viure sota l'empara dels Drets Humans fonamentals. Les víctimes, com sempre, són les persones més pobres, les més fràgils, les més vulnerables, les que no compten per a determinades lògiques econòmiques i polítiques. En aquest marc, el que està en joc en cadascuna de les situacions de pobresa és la dignitat de la persona i de la societat.

Per a un «consens Social per a l'eradicació de la pobresa extrema»

Malgrat tot, la crisi l'hem d'entendre com una oportunitat, tot recuperant el sentit més clàssic del terme (judici, decisió, canvi brusc favorable o advers). En primer lloc, ens ha d'empènyer a la reflexió: sobre el propi sistema financer, sobre les pràctiques comercials, però també sobre el consum. També —en una època de creixement més lent— hem de ser coresponsables i tenir molt clar que hem d'ajudar les persones que tenen menys que nosaltres, que estan més desprotegides.

La resposta a la crisi en un món en què, *de facto*, té un únic sistema econòmic (a banda queden les experiències de Xina i d'alguns països emergents) passa per la humanització del capitalisme, per la moderació, per l'eradicació de la cobdícia i de l'especulació financera. Hem d'establir uns nous valors que promoguin unes noves regles internacionals, definir unes fronteres que no s'han de traspassar. Hi ha propostes alternatives, com ara la taxa Tobin (taxa sobre els moviments de capitals), el control dels moviments especulatiu, la lluita contra els paradisos fiscals, la reorientació de les polítiques agràries de les grans potències, el foment dels microcrèdits, els projectes de codesenvolupament...

Tenim capacitat per a superar la crisi. La història ens ho demostra: després del Crac del 29 i de la Segona Guerra Mundial el món va ressorgir de les seves cendres.

I nosaltres, què podem fer? Les crisis ens ofereixen una cara amarga: la dels afectats, la de les tragèdies humanes; però també ens empenyen al canvi. En aquest sentit, tenim una oportunitat única: la de sensibilitzar la nostra ciutadania sobre la necessitat urgent d'arribar a un «consens social per a l'eradicació de la pobresa extrema».

En l'Estat espanyol és pobre un de cada cinc ciutadans, un de cada quatre nens, una persona de cada tres més grans de seixanta-cinc anys i una de cada dues persones més grans de seixanta-cinc anys que viuen soles. Però, darrere de les xifres, nosaltres volem que es vegin els rostres del patiment i del dolor.

La nostra generació té una oportunitat única: mai en la història de la humanitat no havíem tingut l'oportunitat d'eradicar la pobresa extrema com tenim ara. Disposem dels recursos, però cal la voluntat política. És a les nostres mans, no podem defugir aquesta responsabilitat. Ara és el moment, no d'aquí a deu o vint anys.

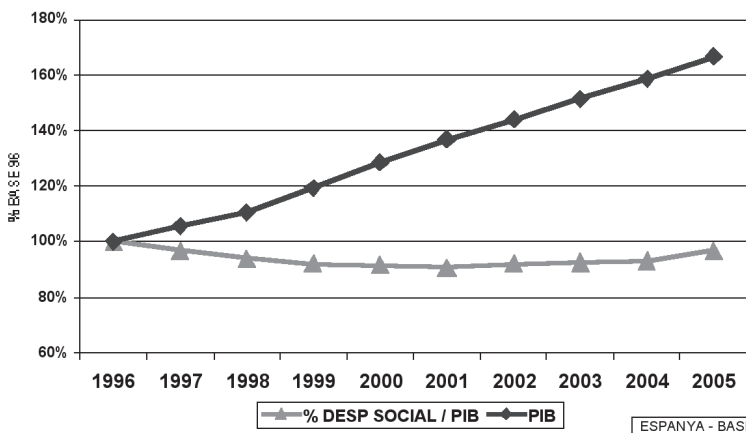
Com a cristians hem de fer realitat el Regne de Déu i aquest anhel ens ha d'empènyer en aquest repte, perquè les persones pobres o excloses, les més estimades per Nostre Senyor, no poden esperar.

Annex 1

Càritas

% DESPESA SOCIAL VS CREIXEMENT PIB

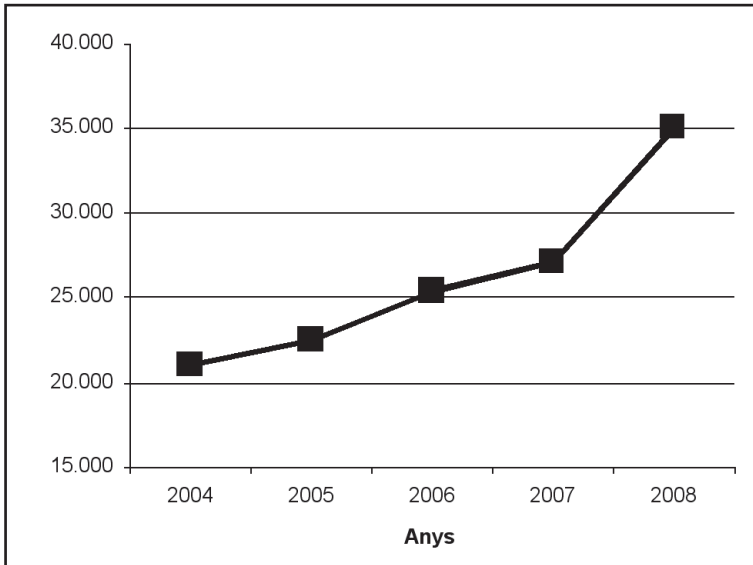

Molts serveis de Càritas estan vorejant el col·lapse.

Annex 2

EVOLUCIÓ DEL NOMBRE DE PERSONES ATESES A CÀRITAS DIOCESANA DE BARCELONA 2004-2008 (fins a l'octubre del 2008)

NOTES

1. Vegeu Annex (gràfic 1).
2. La taxa de risc de pobresa a Catalunya és del 19% (Font: Idescat, 2006). La població total catalana el 2007 és de 7.094.216 persones (Font: Idescat, 2007).
3. Vegeu Annex (gràfic 2).